

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม
Language and Local Literature of Northeastern Thais in the Changing Society

ชฎานนท์ แสงศรีจันทร์
นิโลบล นาคพลังกุล
กรรณิการ์ สุพิชญ์

คณะผู้วิจัย

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงาน
ประจำปีงบประมาณ 2549

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย ม.อบ. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

ชุดโครงการวิจัยฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยได้ด้วยดี ส่วนหนึ่งด้วยความอนุเคราะห์จากหลายภาคส่วน ซึ่งผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอ鳴謝การขอบคุณพระคุณเจ้าทุกรูป ชาวบ้านทุกคน ทุกหมู่บ้านเป็นอย่างสูงที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ด้านสถานที่ และให้ข้อมูลในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ขอขอบคุณหน่วยงานราชการที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลด้านท้องถิ่น

สุดท้าย ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่ได้อนุเคราะห์ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยงบประมาณแผ่นดินและให้โอกาสแก่ผู้วิจัยดำเนินชุดโครงการวิจัยด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ .	
สารบัญ	
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ชื่อชุดโครงการวิจัย	1
1.2 ที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
1.3 วัตถุประสงค์ของชุดโครงการวิจัย	2
1.4 เป้าหมาย ผลผลิตและตัวชี้วัด	3
1.5 ประโยชน์จากผลการวิจัย	3
1.6 แผนการดำเนินงาน	3
บทที่ 2 สรุปผลการดำเนินชุดโครงการวิจัย	4
2.1 การเสพย์และกระบวนการเปลี่ยนแปลงบุญพะหวอด ในจังหวัดอุบลราชธานี	4
2.2 การสืบทอด “ฮีดคอง” อีสานในวรรณกรรมการแสดง ของ ป. ฉลาดน้อย	9
2.3 ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี	11
บรรณานุกรม	13

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ชื่อชุดโครงการวิจัย (Project)

ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม
(Language and Local Literature of Northeastern Thais in the Changing Society)

ชุดโครงการนี้ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย จำนวน 3 โครงการ ดังนี้
โครงการย่อยที่ 1 นายชฎานนท์ แสงศรีจันทร์ หัวหน้าโครงการ
การเสพย์และกระบวนการเปลี่ยนแปลงบุญผะเหวดในจังหวัดอุบลราชธานี
(A Study of Northeasterners' Appreciation of Bun-Phaweit Tradition and its Changes in
Ubon Ratchathani Province)

โครงการย่อยที่ 2 นางสาวนิโลบล นาคปลั่งกุล หัวหน้าโครงการ
การสืบทอด "ฮีตคอง" อีสานในวรรณกรรมการแสดงของ ป. ฉลาดน้อย
(An Adaptation of "Heed khong," an Isan Indigenous custom, in Po Chalathnoi's Isan
Cultural Performances)

โครงการย่อยที่ 3 นางสาวกรรณิการ์ สุพิชญ์ หัวหน้าโครงการ
ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี
(Village Names in Ubon Ratchathani Province)

1.2 ที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ชุดโครงการวิจัยชุดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนางานวิจัยด้านภาษาและวรรณกรรม
ท้องถิ่น ซึ่งคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มีนโยบายสนับสนุนให้มีการสร้างองค์
ความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเผยแพร่ให้ชุมชนใน
ท้องถิ่นเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในด้านภาษา
วรรณกรรม และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้คณะศิลปศาสตร์ยังมีนโยบายครอบคลุมไปถึงการ
สร้างองค์ความรู้ข้ามพรมแดนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในด้านภาษา วรรณกรรม
วัฒนธรรม และสังคม ทั้งนี้เพื่อตอบสนองโครงการของศูนย์วิจัยอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงของ
คณะศิลปศาสตร์อีกด้วย

หลังการก่อตั้งเป็นรัฐชาติตามระบบการเมืองแบบใหม่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจากกระแสโลกาภิวัตน์หรือโลกไร้พรมแดน เกิดแนวคิดการรวมศูนย์อำนาจไว้ส่วนกลาง การขยายการศึกษาภาคบังคับ การกำหนดภาษาไทยคือภาษาประจำชาติ การก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม รวมทั้งอำนาจของการสื่อสารไร้พรมแดน ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดการกล่อมเกลาวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่นให้มีความละม้ายคล้ายชีวิตของผู้คนจากศูนย์กลางมากขึ้น วิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมสะท้อนกลับไปสู่ภาษาวรรณกรรม และกิจกรรมทางสังคมที่ยึดโยงผู้คนเหล่านั้น ภาษาและวรรณกรรมจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย สิ่งที่น่าสนใจคือ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นอย่างไร ผู้คนมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น ส่งผลต่อกิจกรรมทางสังคมอย่างไร บทบาทของกิจกรรมทางสังคมนั้นมีหน้าที่อย่างไรและตอบสนองใคร ความสัมพันธ์ของผู้คนกับกิจกรรมทางสังคม อะไรเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษา วรรณกรรม และกิจกรรมทางสังคม

ภาษาและวรรณกรรมแทรกซึมอยู่ในกิจกรรมทางสังคมของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นประเพณี นันทนาการ การสื่อสาร หรือภาษาที่ใช้เป็นทางการ ดังนั้นวิถีคิด วิธมอง และวิธีศึกษาภาษาและวรรณกรรมจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไป ด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของเงื่อนไข และปรากฏการณ์จริงทางสังคม ชุดโครงการวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน โดยให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่ปรากฏขึ้นจริงในสังคมซึ่งกำหนดโดยคนในท้องถิ่น เพื่อค้นหาลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น ปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และความคิดเห็นของผู้คนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น

โครงการวิจัยย่อยทั้ง 3 โครงการ ในชุดโครงการวิจัย “ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม” จัดทำขึ้นเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยใช้ข้อมูลในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นกรณีศึกษา โดยศึกษาจากประเพณีบุญผะเหวด วรรณกรรม การแสดงท้องถิ่น และการตั้งชื่อหมู่บ้าน

1.3 วัตถุประสงค์ของชุดโครงการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประเพณีบุญผะเหวด ในด้านรูปแบบ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมอีสานกับประเพณี และผลกระทบที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านอีสาน
- 2) เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงในการสืบทอด “ฮีตคอง” อีสานในวรรณกรรมการแสดง
- 3) เพื่อศึกษาแนวการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี

1.4 เป้าหมาย ผลผลิตและตัวชี้วัด

จัดทำรายงานการวิจัยเผยแพร่ให้แก่หน่วยงานและองค์กรที่ทำงานเกี่ยวข้อง นำเสนอผลงานในการประชุมทางวิชาการ ตีพิมพ์บทความที่เกี่ยวข้องในวารสารวิชาการต่าง ๆ เช่น วารสารมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

1.5 ประโยชน์จากผลการวิจัย

- 1) ผลการวิจัยสามารถนำไปสนับสนุนและพัฒนางานองค์ความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น เพื่อนำไปใช้ในการเรียนการสอน และเพื่อใช้ประโยชน์ในการศึกษาวิจัยต่อยอดองค์ความรู้
- 2) ผลการวิจัยจะช่วยพัฒนางานองค์ความรู้ ตลอดจนสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดอุบลราชธานี
- 3) ผลการวิจัยทำให้ทราบและเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดในด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นในมิติประเพณี ภาษา และวรรณกรรมการแสดงอย่างเป็นระบบยิ่งขึ้น

1.6 แผนการดำเนินงาน

- 1) ศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง
- 2) สำรวจพื้นที่ที่จะเก็บข้อมูลและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 3) เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
- 4) ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล
- 5) สรุปผลและเขียนรายงานฉบับร่าง
- 6) เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์และพิมพ์เผยแพร่ต่อสาธารณชน

บทที่ 2

สรุปผลการดำเนินชุดโครงการวิจัย

ตามที่ได้ดำเนินการชุดโครงการวิจัยเรื่อง ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ภูมิศึกษาในจังหวัดอุบลราชธานี โดยศึกษาจากประเพณีพิธีกรรมบุญผะเหวด วรรณกรรมการแสดงท้องถิ่น และการตั้งชื่อหมู่บ้านนั้น พบว่าความเปลี่ยนแปลงด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย โดยเฉพาะทางด้านสังคมและเทคโนโลยีที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม คนมีโอกาสนในการเข้าถึงสารและมีสิทธิ์ที่จะเลือกเสพ เลือกใช้ วัฒนธรรมของตน โดยมีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม ในขณะที่ผู้สร้างวรรณกรรมการแสดงแม้จะมีจุดประสงค์เพื่อความบันเทิง แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามที่จะนำเสนอภาพวิถีชีวิตของท้องถิ่นที่อยู่กับความเชื่อและศาสนา และยังมีจารีตประเพณีหรือฮีตคอง นอกจากนี้วัฒนธรรมการใช้ภาษาที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาวอีสานก็ยังปรากฏให้เห็นได้จากสิ่งเหล่านี้ คือ ประเพณีพิธีกรรมที่ประกอบสร้างขึ้นทุกปี วรรณกรรมการแสดงยังมีร่องรอยแห่งการสืบทอดฮีตคอง และภาษาที่ปรากฏในชื่อบ้านนามเมืองก็ได้แสดงให้เห็นความเชื่อ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นต้น

สำหรับรายละเอียดของการศึกษาโครงการย่อยในชุดโครงการวิจัยดังกล่าว ผู้สนใจสามารถศึกษาได้จากโครงการย่อยแต่ละโครงการ อย่างไรก็ตามในที่นี้จะสรุปผลการศึกษาของแต่ละโครงการไว้ดังนี้

2.1 การเสพย์และกระบวนการเปลี่ยนแปลงบุญผะเหวด ในจังหวัดอุบลราชธานี

ตามที่ได้ศึกษาเรื่องการเสพย์และกระบวนการเปลี่ยนแปลงบุญผะเหวด ในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของคนในสังคมอีสานกับประเพณีบุญผะเหวด ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งผลกระทบของบุญผะเหวดที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นและสังคม ซึ่งใช้วิธีการศึกษาจากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่จัดงานบุญผะเหวด ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 8 วัด ได้แก่ วัดบูรพา วัดใต้เหิง วัดนาควาย วัดทุ่งศรีเมือง วัดศรีแสงทอง วัดหนองแกเก่า วัดมหาวนาราม และวัดมณีวนาราม โดยเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วมด้วยการสังเกตการณ์ สอบถาม สัมภาษณ์ทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กับบันทึกภาพการจัดงานบุญผะเหวด และบันทึกเสียงการเทศน์มหาชาติของพระสงฆ์ รวมทั้งผู้วิจัยใช้เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุญ

พะเหวดที่มีผู้ได้ศึกษารวบรวมเอาไว้ม่าประกอบการศึกษาวิเคราะห์นั้น สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

2.1.1 ด้านรูปแบบ

งานบุญพะเหวดที่จัดขึ้นในแต่ละปี มีรูปแบบขั้นตอนเพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ โดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดวันเวลาในการจัดงาน โดยทั่วไปจะเลือกวันที่ทั้งสองฝ่ายมีความพร้อม เริ่มตั้งแต่เดือน 3 ถึง เดือน 6 โดยจัดให้มีงาน 2 วัน คือ วันแรกเป็นวันโฮมคือการเตรียมความพร้อมของงาน และวันสุดท้ายเริ่มแต่เช้ามีคัมภีร์แห่ข้าวพันก้อนและพิธีการเทศน์มหาชาติตามลำดับ

เมื่อกำหนดวันเวลาได้แล้ว ทั้ง 2 ฝ่ายจะต้องช่วยกันจัดเตรียมงานเพื่อให้งานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ซึ่งมีการแบ่งคณะกรรมการดำเนินงานในแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน ในอดีตชาวบ้านก่อนข้างจะมีบทบาทหน้าที่ในการนี้ ทั้งการจัดสถานที่ การจัดเตรียมอาหารคาวหวาน การจัดเตรียมเครื่องบูชาคาถาพัน การจัดการทั้งรายรับและรายจ่าย การจัดการมหรสพความบันเทิงไม่ว่าจะเป็นคณะกลองยาวหรือการแสดงหมอลำ แต่ปัจจุบันพระสงฆ์สามเณรจะเป็นกำลังสำคัญทั้งเป็นผู้ลงมือทำเองและกำกับดูแลให้งานขับเคลื่อนไปได้อย่างราบรื่น รวมทั้งการจัดทำสลากนิมนต์หรือใบฎีกานิมนต์ การจัดเตรียมคัมภีร์เทศน์ การจัดทำสลากกัณฑ์เทศน์เพื่อให้ชาวบ้านเลี้ยงโชคจับสลาก และกิจกรรมอื่น ๆ อีก เช่น การเลี้ยงเชืชมชี่ การตักบาตรร้อยแปด เป็นต้น

งานบุญพะเหวดมีพิธีกรรมย่อยอีกหลายพิธี ได้แก่ พิธีอัญเชิญพระอุปคุต พิธีอัญเชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง พิธีสวดพุทธมนต์และเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน ทั้ง 3 พิธีนี้จะกระทำในวันแรกของการจัดงาน ส่วนวันที่สองเริ่มแต่เช้ามีคัมภีร์พันก้อน ไป ได้แก่ พิธีแห่ข้าวพันก้อน พิธีการที่สำคัญยิ่งของงานบุญพะเหวดคือพิธีการเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ และเมื่อจบการเทศน์แล้วจะมีพิธีกรรมสุดท้ายคือ พิธีการขอสมมา

ในปัจจุบัน มีการปรับรูปแบบและขั้นตอนของพิธีกรรมให้กระชับ ให้เหมาะสมกับเวลา พบว่ามีรูปแบบการเทศน์ 3 แบบ ได้แก่

1) การเทศน์แบบโบราณหรือแบบดั้งเดิมของชาวอีสาน โดยใช้หนังสือผูกที่เป็นใบลานทั้งที่เป็นอักษรธรรมอีสาน และฉบับของ ส.ธรรมภักดี ในลำดับของการเทศน์ จะมีทั้งหมด 17 กัณฑ์ คือ เริ่มตั้งแต่ตอนคำของวันแรก มีการเทศน์กัณฑ์มาลัยหมื่น กล่าวถึงพระมาลัยขึ้นไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อนมัสการพระธาตุจุฬามณีได้พบพระอินทร์ และได้สนทนาธรรมเรื่องบาปบุญกับพระศรีอริยเมตไตรย กัณฑ์มาลัยแสน กล่าวถึงพระมาลัยกลับสู่มนุษยโลก นำเรื่องที่ได้สนทนากับพระศรีอริยเมตไตรยมอบอกให้ชาวเมืองเลิกทำบาป เร่งสร้างบุญกุศล วันที่สอง ประมาณดีสี่ หลังจากมีการแห่ข้าวพันก้อนรอบสถานที่ประกอบพิธีกรรมแล้ว เริ่มเทศน์กัณฑ์สังกาส คือการบอกศักราช กล่าวถึงอายุกาลของพุทธศาสนาที่ผ่านล่วงมาตามลำดับ และตอนท้ายมีลักษณะพุทธทำนายการ

สิ้นสุดพุทธศาสนาด้วย กัณฑ์ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฑ์ วนปเวสน์ ชูชก จุลพน มหาพน กุมาร มัทที สักกบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ นครกัณฑ์ และสุดท้ายคือกัณฑ์ฉลองหรืออานิสงส์มหาชาติ

2) การเทศน์แบบ 3 ธรรมาสน์ มีพระสงฆ์จำนวน 3 รูปเป็นองค์เทศน์ โดยสมมติตนเป็นตัวละครตามเนื้อเรื่อง เช่น พระเวสสันดร พระนางมัทที พระเจ้าสญชัย เป็นต้น และมีการแห่ได้ต่อกันไปมาสลับกับบทบรรยายและบทพูดตามท้องเรื่อง การเทศน์แบบนี้ได้รับความนิยมค่อนข้างมาก เพราะผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวทั้งหมดได้ง่ายกว่าแบบโบราณ

3) การเทศน์แบบผสมผสานคือ มีทั้งเทศน์แบบโบราณ ตามขั้นตอนของการเทศน์ เริ่มตั้งแต่ สังฆา ทศพร ฯลฯ ดังกล่าวมาแล้ว เมื่อถึงเวลาประมาณ 10.00 น. ก็จะยุติการเทศน์แบบโบราณ แม้ว่าจะไม่ครบทั้ง 13 กัณฑ์ก็ตาม และมีการเทศน์ 3 ธรรมาสน์ไปจนถึงสิ้นสุดการเทศน์

ในพิธีกรรมการเทศน์มหาชาติมีสิ่งที่จะต้องพิจารณาและตีความอยู่ 3 อย่าง ได้แก่ การโปรยข้าวสาร ข้าวตอก และดอกไม้ของผู้ฟังเทศน์ ขณะพระสงฆ์เทศน์กัณฑ์ฉกษัตริย์และนครกัณฑ์ และการใช้ด้ายผูกแขนให้แก่กันและกัน ขณะพระสงฆ์เทศน์กัณฑ์มหาพรท ทั้งสองอย่างแม้จะกระทำเพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในท้องเรื่องมหาเวสสันดรชาดก แต่ก็มี ความหมายเป็นนัยหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ความมั่งคั่งและความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ในขณะที่เครื่องสักการบูชาอย่างละพั้นเพื่อให้เท่ากับจำนวนหนึ่งพันคาถานั้น โดยนัยก็น่าจะสื่อให้เห็นถึงความสามัคคีช่วยเหลือกัน เพราะจะต้องช่วยกันจัดเตรียมให้ครบนั่นเอง

ส่วนคัมภีร์เทศน์หรือวรรณกรรมประกอบการเทศน์นั้น โดยเนื้อหาสาระสำคัญจะคล้ายคลึงกัน หากจำแนกโดยใช้รูปแบบของเอกสารเป็นเกณฑ์พบว่า มีอยู่ 4 ฉบับ ได้แก่

1) ฉบับของสำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี ชื่อว่า ถ้ามหาชาติ เทศน์เวสสันดรชาดกภาคอีสาน บันทึกด้วยอักษรไทยลงในใบลาน

2) ฉบับเอกสารใบลานที่บันทึกด้วยอักษรธรรม ซึ่งมีหลากหลายสำนวนเพราะมีการคัดลอกสืบต่อกันมา

3) ฉบับของวัดมหานาราม โดยทำเป็นหนังสือชื่อว่า ถ้ามหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกภาคอีสานซึ่งเนื้อเรื่องทั้งหมดปริวรรตมาจากเอกสารใบลานจากอักษรธรรมเป็นอักษรไทย

4) เอกสารพื้ที่บันทึกด้วยอักษรไทย ซึ่งเนื้อหาของวรรณกรรมได้มีการคัดลอกสืบต่อกันมาเช่นเดียวกัน

สิ่งที่น่าสนใจในการเทศน์มหาชาติประการหนึ่งก็คือ มีการแห่ล่อวพรหรือแห่ล่อผู้ฟังก่อนจะลงจากธรรมาสน์ ซึ่งก็คือการให้พร อาจจะได้โอกาสสอนชาวบ้านเรื่องศีลธรรม และในขณะที่เดียวกันก็บอกกล่าววว่า เวลาในการเทศน์มีน้อย ถ้าชาวบ้านต้องการฟังอีก ปีหน้าขอให้นิมนต์มาเทศน์อีก

2.1.2 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตของคนในสังคมอีสานกับประเพณีบุญผะเหวด

ชุมชนได้ให้ความสำคัญกับประเพณีบุญผะเหวดอย่างมาก เหตุที่ยังจัดให้มีงานดังกล่าว มีการเสกขี้ผึ้งเทศน์มหาชาติอยู่นั้น น่าจะเป็นเพราะเห็นว่าเป็นจารีตประเพณี และเป็นพิธีกรรม อันศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือชาวบ้านเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่คน โบราณทำสืบต่อกันมา เป็นบุญใหญ่ของ หมู่บ้าน/อีสาน เป็นบุญประจำปีที่ต้องทำทุกปี ซึ่งคน โบราณมีความเชื่อว่า เมื่อจัดงานแล้วจะได้ อานิสงส์มาก คือ ฝนตก มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งเรื่องของเกษตรกรรมและวิถีชีวิต หากหมู่บ้านใด ไม่ได้จัดงานบุญผะเหวดนี้ ปีนั้นอาจเกิดอาเพศขึ้นในหมู่บ้าน ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล และเกิด โรคภัยไข้เจ็บ ดังนั้นแต่ละหมู่บ้านได้ร่วมมือร่วมใจกันจัดงานนี้ขึ้นทุกปี ทั้งเป็นการสร้างความ สามัคคีระหว่างชาวบ้าน สถานศึกษา/หน่วยงานต่าง ๆ และวัด เพื่อให้พิธีกรรมยังคงอยู่ และมีการ สืบทอดพิธีกรรมตามที่คนในสมัยก่อน ได้สืบทอดต่อกันมา

งานบุญผะเหวดเป็นงานที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งอาศัยความเชื่อและค่านิยม เราสามารถสังเกต และพิจารณาได้จากการประกอบพิธีกรรม รวมทั้งการแสดงออกทางความคิดและพฤติกรรมของ ชาวบ้าน พบว่าปัจจัยที่ชาวบ้านมีความเชื่อและค่านิยมเกี่ยวกับงานบุญผะเหวดนั้น น่าจะมีอยู่ 3 ประการ ได้แก่

1) การไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ดังมีข้อความในมาลัยหมื่นมาลัย แสนและแสดงอานิสงส์ของการเทศน์มหาชาติว่า หากใครฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์ ภายในวันเดียว จะได้อานิสงส์มาก และได้เกิดในศาสนาของพระศรีอริย

2) การได้ทำบุญมหาชาติ คือหากแต่ชาวบ้านเชื่อว่า ขอเพียงได้บริจาคทานก็ถือว่า ได้ทำบุญแล้ว ดังนั้นเราจะเห็นว่า มีการจัดแต่งกัณฑ์เทศน์ กัณฑ์หลอน และแห่แห่น คัมภีร์ ฟ้อน เต็มรักันอย่างสนุกสนาน พวกเขาต่างมีความสุข อิ่มเอิบกับการถวายทานของตน โดยเฉพาะเมื่อมี งานบุญประจำปีเช่นบุญผะเหวด

3) ความบันเทิงรื่นเริงใจ จะเห็นได้ว่า หากวัดใดเป็นวัดที่มีความพร้อมมาก เช่น ชาวบ้านมีศรัทธาปวารณาเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์เป็นจำนวนมาก มีกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ฟ้าป่า งานฉลองถาวรวัตถุ หรือแม้กระทั่งชาวบ้านมีความต้องการจะฟังพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงรูป ใด ก็จะมีการนิมนต์พระสงฆ์รูปนั้น ๆ มาเทศน์ให้ชาวบ้านฟัง นอกจากนี้ส่วนใหญ่จัดให้มีมหรสพ มีหมอลำมาสร้างความบันเทิงใจในงานตลอดคืนด้วย ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่เชิญชวนให้ชาวบ้านมา ฟังและได้ร่วมกันบริจาคปัจจัยให้แก่วัดอีกทางหนึ่งด้วย เพราะแม้จะสนุกสนานกันเพียงใด แต่ ชาวบ้านยังแสดงออกถึงแรงศรัทธาในการทำบุญให้ทานอยู่เสมอ

2.1.3 ผลกระทบต่อสังคม

การนำเอาจริยวัตรของพระเวสสันดรมานำเสนอ โดยผ่านสื่อในรูปแบบของพิธีกรรมการเทศน์มหาชาติ นั้น ก็เพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างวัดกับบ้านหรือชุมชน ในการให้ธรรมะ ช่วยประเทืองสติปัญญาให้แก่ผู้ฟัง และเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวจิตใจคนไว้ในทางที่ถูกที่ควร เป็นสื่อในการสอนศาสนา ศีลธรรมให้เป็นคนมีคุณธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะเรื่องการให้ทาน ซึ่งเป็นแนวคิดหลักในเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้เป็นการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกัน เนื่องจากงานบุญหะเหวดถือเป็นกลไกทางสังคมที่สร้างความผูกพัน ความสัมพันธ์ และความสามัคคีในกลุ่มคนและเผ่าพันธุ์ ตลอดจนทำหน้าที่ควบคุมคนในสังคมให้มีระเบียบแบบแผน ในปัจจุบัน สิ่งที่ปรากฏได้อย่างชัดเจนก็คือหลายภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนในชุมชน ทั้งครูและนักเรียน รวมทั้งหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในประเพณีดังกล่าวกับวัดและชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

2.1.4 ด้านความเปลี่ยนแปลง

งานบุญหะเหวดในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงหลายประการ ทั้งเรื่องรูปแบบของงานที่ปรับให้มีความกระชับขึ้น แต่ก็ขึ้นอยู่กับเวลาและสถานการณ์ด้วย สำหรับการเทศน์แบบโบราณมีการลดขั้นตอนบางอย่างในการเทศน์ เทศน์ไม่ครบทุกกัณฑ์ และมีกัมภีร์เทศน์หลากหลายสำนวน ผู้เทศน์บางรูปดูเหมือนไม่มีความชำนาญในการเทศน์แท้ๆ ทำให้ผู้ฟังรู้เรื่องบ้าง ไม่รู้เรื่องบ้าง หลายแห่งนิยมให้มีการเทศน์ 3 ธรรมาสน์ เพราะประหยัดเวลากว่า ทั้งผู้เทศน์มีลีลาการเทศน์ มีปฏิภาณไหวพริบชวนให้ผู้ฟังสนใจฟังอยู่ไม่น้อย

นอกจากนี้มุ่งให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมความบันเทิง ซึ่งแนวโน้มในอนาคตอาจมีการปรับเปลี่ยนและให้รายละเอียดต่างกันเพิ่มมากยิ่งขึ้นอีกด้วย เพราะให้ความสำคัญในแต่ละกิจกรรม/พิธีกรรมไม่เหมือนกัน ผนวกกับความรู้ความเข้าใจและความเอาใจใส่ของผู้นำและผู้ปฏิบัติที่มีอยู่แตกต่างกัน ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของประเพณีพิธีกรรม เหล่านี้อาจส่งผลให้งานบุญหะเหวดเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดเพียงเพื่อให้คงอยู่ และมีลมหายใจอยู่อย่างแผ่วเบาและค่อย ๆ ถูกลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ลงไปอีกด้วย ยิ่งในสมัยโลกาภิวัตน์ที่ผู้คนมีเวลาค่อนข้างจำกัด มีการกิจต้องประกอบอาชีพ เป็นภาวะที่เกิดการแข่งขันกัน อีกทั้งมีโอกาสรับสื่อสารมวลชนและความบันเทิงมากมาย จะเห็นว่าบางแห่งมีชาวบ้านไม่มากนักที่เข้ามามีส่วนร่วมงานบุญประจำปี คนบางกลุ่มเข้าวัดเพื่อทำกิจกรรมบางอย่างเท่านั้น เช่น บริจาคทรัพย์ เสี่ยงเซียมซี หรือแก้กัณฑ์หลอน ไม่ได้ทำร่วมกันอย่างจริงจังจึงทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างคนในชุมชนและระหว่างชุมชนมีน้อยลงไปทุกขณะ

สวิง บุญเจิม ครูภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานได้อธิบายเรื่อง บุญหะเหวด: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต เมื่อ 13 กรกฎาคม 2550 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ไว้ที่น่าสนใจ ผู้เขียนมี

ความเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจจริงๆ ในปัจจุบันและเห็นด้วยกับความคิดเห็นดังกล่าว ในที่นี้จึงใคร่ขอเสนอเพื่อเป็นข้อคิดในงานวิจัยนี้ ความว่า “บุญชะเหวดในปัจจุบัน เน้นเงินรายได้และความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจมากกว่าบุญ กิจกรรมบางอย่างก็ไม่ทำ ที่ทำก็ทำอย่างลวกๆ ชุมชนร่วมทำบุญชะเหวดโดยถือเป็นประเพณีเท่านั้น ไม่รู้เนื้อหาและความหมายที่แท้จริง หนังสือเทศน์ก็ไม่ใช้คัมภีร์ที่เป็นอักษรทองถิ่น องค์เทศน์ก็เทศน์ตามใจชอบ ไม่ยึดทำนองเทศน์อันไพเราะของแต่ละกัณฑ์ที่บรรพชนทำเป็นตัวอย่างไว้เลย ไม่สนใจว่าผู้ฟังจะรู้สึกอย่างไร บางท้องถิ่นถือว่าบุญชะเหวดเป็นเรื่องของผู้ใหญ่และของคนเฒ่า เมื่อเด็ก ๆ เข้ามาช่วยก็หาว่ามายุ่งมารบกวน บางวัดมีสภาพที่नावุฒนา มาก มีหญิงแก่ฟังเทศน์อยู่คนเดียว มีพ่อใหญ่ตายกเพียงคนเดียวที่เอาหนังสือเทศน์ถวายพระและลั่นฆ้องเวลาพระเทศน์จบ เป็นที่น่าสะเทือนใจมาก ฉะนั้น ในอนาคตจะनावุฒนา มากกว่านี้ เพราะมีการแข่งขันกันสูง สิ่งช่วยวนก็มีเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว พระสงฆ์ผู้เทศน์ไม่พัฒนาการเทศน์ คนเฒ่าคนแก่ที่เคยฟังก็ตายไป ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ไม่มีแรงพอที่จะหอบสังขารไปฟังเทศน์ ในที่สุดก็จะไม่มีการทำบุญชะเหวด”

2.2 การสืบทอด “ฮีดคอง” อีสานในวรรณกรรมการแสดงของ ป. ฉลาดน้อย

งานวิจัยเรื่อง การสืบทอด “ฮีดคอง” อีสานในวรรณกรรมการแสดงของ ป. ฉลาดน้อย ใช้ข้อมูลในการศึกษาจากวิธีตีคำเรื่องต่อกลอนของวงหมอลำ ป. ฉลาดน้อย จำนวน 9 เรื่องคือ คำเรื่องต่อกลอนเรื่องนางนกระยางขาว คำเรื่องต่อกลอนเรื่องกำกาคำ คำเรื่องต่อกลอนเรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์ชูชก กัณฑ์หา ซาลี คำเรื่องต่อกลอนเรื่ององคฤ์มาล คำเรื่องต่อกลอนเรื่องพุทธประวัติ สิทธิศักดิ์กุมาร คำเรื่องต่อกลอนเรื่องนางนกระจอกน้อย คำเรื่องต่อกลอนเรื่องเดมิย์ไ้ คำเรื่องต่อกลอนเรื่องปลาบู่ทอง และคำเรื่องต่อกลอนเรื่องผาแดงนางไอ่

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการได้แก่ เพื่อศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาวรรณกรรมการแสดงของป. ฉลาดน้อย เพื่อวิเคราะห์บทบาทการสืบทอด “ฮีดคอง” อีสานในดัวบทวรรณกรรมการแสดง และเพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานีเกี่ยวกับการสืบทอด “ฮีด คอง” อีสานจากวรรณกรรมการแสดงของ ป. ฉลาดน้อย

ผลการศึกษาสรุปได้ว่าดัวบทวรรณกรรมที่นำมาใช้ในการแสดงคำเรื่องต่อกลอนมาจาก 3 แหล่งคือ จากวรรณกรรมศาสนา ปรากฏจำนวน 4 เรื่องได้แก่ คำเรื่องต่อกลอนเรื่องพระเวสสันดร กัณฑ์ชูชก กัณฑ์หา ซาลี คำเรื่องต่อกลอนเรื่ององคฤ์มาล คำเรื่องต่อกลอนเรื่องพุทธประวัติ สิทธิศักดิ์กุมาร และคำเรื่องต่อกลอนเรื่องเดมิย์ไ้ จากวรรณคดีพื้นบ้านอีสานจำนวน 4 เรื่องได้แก่ คำเรื่องต่อกลอนเรื่องนางนกระยางขาว คำเรื่องต่อกลอนเรื่องกำกาคำ คำเรื่องต่อกลอนเรื่องนาง

นกระจอกน้อย และลำเรื่องต่อกลอนเรื่องผาแดงนางไอ่ และจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคกลาง จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ ลำเรื่องต่อกลอนเรื่องปลาบู่ทอง

แนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมการแสดงประกอบด้วย 4 แนวคิด แนวคิดเรื่องบุญกรรม ส่งผลต่อชีวิตมนุษย์ แนวคิดเรื่องการทำบุญบุญบารมีเพื่อให้บรรลุธรรม แนวคิดเรื่องความไม่รู้ และความหลงผิดก่อให้เกิดความวิบัติต่อมนุษย์ และแนวคิดธรรมะย่อมชนะอธรรม จากแนวคิดทั้ง 4 แนวคิดที่ปรากฏนี้จะมีแนวคิดหลักร่วมกันคือ เรื่องกรรม ซึ่งเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องกรรมนี้จะปรากฏอยู่ในตัวบทวรรณกรรมการแสดงทุกเรื่อง ทั้งนี้เป็นเพราะพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนในสังคมอีสาน ความคิดความเชื่อทางศาสนาจะปรากฏอยู่ในประเพณี วิถีชีวิต วัตถุทางวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งในวรรณกรรมการแสดง ซึ่งถึงแม้จะได้รับการเผยแพร่ในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป หรือโดยสื่อที่เปลี่ยนแปลงไป หากแต่ความเชื่อนี้ยังปรากฏอยู่ในตัวบทวรรณกรรมการแสดงอย่างชัดเจน ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าผู้แสดงคือหมอลำ ป. ฉลาดน้อย มุ่งหวังถ่ายทอดความคิดความเชื่อดังกล่าวให้ปรากฏในสังคมปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์หีบหบาทของการสืบทอด “ฮีดคอง” อีสานจากตัวบทวรรณกรรมการแสดง ปรากฏการสืบทอด “คอง” หรือ “คองสืบสี่” ซึ่งเป็นจารีตการปฏิบัติของคนในสังคมอีสานมากที่สุด ส่วน “ฮีด” หรือ “จารีต” ที่ประชาชนจะต้องถือปฏิบัติใน 12 เดือนนั้นปรากฏเพียงฮีดเดียวคือ “ฮีดเดือน 6” หรือ “บุญบังไฟ” ซึ่งปรากฏในลำเรื่องต่อกลอนเรื่องผาแดงนางไอ่

“ฮีด” ที่ปรากฏในวรรณกรรมการแสดงของ ป. ฉลาดน้อยตามลำดับจากปรากฏมากไปหาน้อยดังนี้ ฮีดผัวคองเมีย ตัวบทวรรณกรรมชี้ให้เห็นว่าผู้เป็นสามีต้องรักและเมตตาภรรยา ส่วนผู้เป็นภรรยาต้องรักและซื่อสัตย์ รวมทั้งร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสามีจึงจะนับได้ว่าเป็นภรรยาที่ดี ฮีดพ่อคองแม่ ตัวบทชี้ให้เห็นว่าผู้เป็นพ่อแม่ต้องเลี้ยงดูบุตรด้วยความรักและความเท่าเทียมกัน สั่งสอนอบรมให้ลูกเป็นคนดี ส่งเสริมให้ได้รับการศึกษา เมื่อถึงเวลาอันสมควรก็หาคู่ครองให้ลูก นอกจากนี้หากลูกกระทำผิดพ่อแม่ต้องพร้อมให้อภัย ส่วนลูกก็ต้องปฏิบัติต่อผู้เป็นพ่อแม่ด้วยความรักและเคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอน และมีความกตัญญูทดแทน ฮีดเจ้าคองนาย ตัวบทชี้ให้เห็นว่าผู้เป็นกษัตริย์ต้องมีธรรมะในการปกครองบ้านเมือง มีสัจย์วาจา รวมทั้งมีความเมตตาต่อข้าราชการ ฮีดไพร่คองนาย ตัวบทชี้ให้เห็นว่าผู้เป็นนายต้องเมตตาต่อบ่าว ส่วนผู้เป็นบ่าวต้องทำงานสนองคุณนายด้วยความซื่อสัตย์

นอกจาก “คอง” ที่เป็นคำสอนและเป็นจารีตโบราณของชาวอีสานซึ่งได้รับการสืบทอดผ่านตัวบทวรรณกรรมการแสดงแล้ว ตัวบทวรรณกรรมการแสดงยังมีบทบาทที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยได้แก่ บทบาทการนำเสนอข้อมูลของรัฐ ได้แก่ ประชาสัมพันธ์ยกย่องการทำงานของรัฐบาล ในขณะนั้น (2546-2547) ว่ารัฐบาลสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่บ้านเมือง โดยเฉพาะความเจริญที่

เกิดขึ้นในแผ่นดินอีสาน การให้ข้อมูลด้านสาธารณสุข เรื่องให้ประชาชนระมัดระวังการรับประทานอาหารไม่สุก เพราะจะก่อให้เกิดโรคร้าย นอกจากนี้ด้วบทวรรณกรรมยังมีบทบาทในการบันทึกภาพของยุคสมัย ได้แก่ แนวคิดของคนในสังคมที่เห็นว่าเงินสามารถบันดาลทุกสิ่ง ซึ่งให้เห็นปัญหาสังคมได้แก่ ปัญหาวัตรปฏิบัติที่บกพร่องของพระสงฆ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับสตรี ปัญหาเยาวชนที่ไม่ใส่ใจการศึกษาเล่าเรียน

จากที่กล่าวมาถึงบทบาทการสืบทอด “ฮีดคอง” ของวรรณกรรมการแสดงของ ป. ฉลาดน้อย ปรากฏว่าวรรณกรรมการแสดงยังมีบทบาทในการสืบทอดฮีดคองอีสานอย่างเข้มข้น นอกจากนี้ยังมีบทบาทที่เพิ่มขึ้นตามยุคสมัยคือ บทบาทในการนำเสนอข้อมูลของรัฐและบทบาทในการบันทึกภาพของยุคสมัย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมการแสดงของป.ฉลาดน้อยนอกจากจะทำหน้าที่ให้ความบันเทิงและผู้ชมแล้วยังทำหน้าที่อนุรักษ์ความเป็นอีสาน โบราณ ไว้ครบถ้วน อีกทั้งยังสามารถปรับตัวสู่การเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

2.3 ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี

การศึกษาเรื่องชื่อหมู่บ้านเป็นหัวข้อหนึ่งในภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethno linguistics) ซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรม การศึกษาชื่อหมู่บ้านนอกจากจะทำให้ทราบถึงแนวการตั้งชื่อหมู่บ้านในอดีตแล้ว ยังทำให้เห็นวิธีการตั้งชื่อหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่จากการขยายเขตการปกครอง ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องมีหลักการตั้งชื่อ หรือการใช้ภาษาที่ต่างจากอดีต และทั้ง 2 ประเด็นที่กล่าวมายังทำให้เห็นภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ความเชื่อ และวิถีชีวิต ซึ่งจะมีประโยชน์ทำให้เข้าใจประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานีมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องนี้คือ เพื่อศึกษาแนวการตั้งชื่อหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี ใน 25 อำเภอ ระหว่างปี พ.ศ. 2542 – 2547 รวมถึงศึกษาการตั้งชื่อหมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่เนื่องจากการขยายเขตการปกครองเพิ่มขึ้น อันจะทำให้เห็นภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมจากชื่อหมู่บ้าน

จากการศึกษาพบแนวการตั้งชื่อหมู่บ้าน 9 ลักษณะ เรียงตามลำดับการตั้งชื่อที่พบมากที่สุด คือการตั้งชื่อตามสภาพภูมิประเทศ ตั้งชื่อตามพืช สัตว์ หรือส่วนต่าง ๆ ของพืชและสัตว์ ตั้งชื่อตามมงคลนาม ตั้งชื่อตามทิศทางหรือตำแหน่งของหมู่บ้าน ตั้งชื่อที่มีลักษณะเฉพาะด้านพรรณนา ตั้งชื่อตามวัสดุที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือสิ่งก่อสร้าง ตั้งชื่อตามการรวมกลุ่มเป็นชุมชน ตั้งชื่อตามบุคคลสำคัญ และแนวการตั้งชื่อที่พบน้อยที่สุดคือตั้งชื่อตามตำนานหรือนิทาน

เมื่อมีหมู่บ้านเกิดขึ้นใหม่เนื่องจากการขยายเขตการปกครอง พบแนวการตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ 3 ลักษณะ คือ การใช้ชื่อเดิมจากชื่อหมู่บ้านที่แยกมา การตั้งชื่อใหม่โดยนิยมตั้งชื่อที่เป็นมงคลนามมากที่สุด และการตั้งชื่อใหม่แต่ยังคงมีชื่อเดิมประกอบอยู่เพื่อแสดงให้เห็นถึงความผูกพัน เชื่อมโยงระหว่างคนหมู่บ้านเดิมและหมู่บ้านใหม่ที่แยกตัวออกมา

การศึกษาชื่อหมู่บ้านสะท้อนให้เห็นภาพของหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานีได้อย่างชัดเจน ทั้งสภาพภูมิประเทศที่มีลำน้ำ ลำห้วย และแหล่งน้ำขนาดเล็ก มีที่ราบสูง เหมาะสำหรับทำอาชีพเกษตรกรรมส่วนด้านภาพสะท้อนทางสังคมจากชื่อหมู่บ้าน พบว่า ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานีสามารถสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ในการดำเนินชีวิตของคนในหมู่บ้าน ทั้งเรื่องการเลือกที่ตั้งหมู่บ้าน การทำการเกษตร ความเชื่อเรื่องความเป็นมงคล ความสงบ สุขร่มเย็น ความสามัคคีของคนในหมู่บ้าน และวัฒนธรรมเครือญาติ

บรรณานุกรม

- กรรณิการ์ สุพิชญ์. (2554). รายงานการวิจัยเรื่อง ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดอุบลราชธานี.
ประจำปีงบประมาณ 2549 มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ชญานนท์ แสงศรีจันทร์, อภินันท์ สงเคราะห์ และสุรณี แก้วกลม. (2554). รายงานการวิจัยเรื่อง
การแพทย์และกระบวนการเปลี่ยนแปลงบุญผะเหวดในจังหวัดอุบลราชธานี.
ประจำปีงบประมาณ 2549 มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- นิโลบล นาคพลังกุล. (2554). รายงานการวิจัยเรื่อง การสืบทอด “ฮีตคอง” อีสานในวรรณกรรม
การแสดงของ ป. ฉลาดน้อย. ประจำปีงบประมาณ 2549 มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.